

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1961

*Tradition och nutid. Grenljusstöpnig i Bollnässtugan julen 1960.
Elin Karlsson, som i snart trettio år stöpt ljus på Skansen,
lär ut konsten till Stockholms Lucia, Ingrid Engström.
Foto Stockholms-Tidningen, Sven Braj.*

Redaktion:

GÖSTA BERG • SAM OWEN JANSSON

MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

*Omslagsbilden återger ett utsnitt ur en oljemålning
från 1600-talets slut av Bernardus van Schendel
visande stjärngossar på besök i ett borgerligt holländskt hem.
Se Albert Eskeröds uppsats Stjärngossar i denna årsbok.*

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1961

NYHETER I STÅLETSNING

av *Bo Lagercrantz*

År 1893 överlämnade disponenten vid Olofströms bruk G. W. Roman till museet ett väldigt dryckeshorn, som samma år tillverkats vid hans företag. Det var en gåva som hade mycket att säga om sin egen tid. Nordiska museet och Skansen samlade då lika litet som nu systematiskt på samtidens exklusivare konsthantverk. Men för Olofströmshornet ansåg man sig tydligen ha skäl att göra ett undantag. Den i våra ögon hiskliga pjäsen, som väger sina modiga 20 kg, representerade med sin etsade dekor en av samtiden mycket uppmärksammas konstslöjd. Den var emellertid först och främst ett tekniskt mästerverk, och repliker till hornet hade alltsedan den stora utställningen i Köpenhamn 1889 beundrats av metallurger på skilda håll i världen. Finessen bestod i att mjukheten hos Domnarvets berömda martinstål gjorde det möjligt att pressa och trycksvarva hornet till en längd av 130 cm ur en rund plåt av 80 cm diameter och 1,09 mm tjocklek. Hornet illustrerade alltså såväl kvaliteten hos Domnarvets stål som olofströms-teknikernas skicklighet att bemästra den svåra presstekniken.

I fjol berikades Nordiska museets samlingar med ytterligare ett olofströmshorn, daterat redan 1888; det har överlämnats av godsägaren Kjell Bernström, som ärvt det av sin far Separatorchefen John Bernström. Denne ägde Olofströms bruk på 1880-talet. Samtidigt har museet i antikhandeln inköpt ett litet skrin, som väl illustrerar ståletsningstekniken på dess allra högsta nivå. Dessa två förvärv jämte påminnelsen om det äldre av år 1893 motiverar denna kortfattade studie kring den sentida utvecklingen av den gamla ståletsningstekniken, som ännu i dag lever i de drakslingornerade saxarna och fällknivarna från Eskilstuna.

Bäst känd har hittills dess äldre historia varit tack vare vapenhistorikernas forskningar i de rika bestånd av praktrustningar och vapen som finns bevarade i gamla rustkammare på skilda håll i Europa och icke minst i Sverige. Det är också bekant att 1700-talets berömda metallurg, Sven Rinman, sedan han blivit direktör

för Eskilstuna Fristad, tog initiativet till att återuppliva den gamla tekniken. Hans klassiska verk Järnets historia innehåller också en detaljerad redogörelse för olika metoder att polera, etsa, blåanlöpa och förgylla stål. Smycken, ordenstecken och andra småföremål i s. k. silverstål från 1700-talets slut finns också i tämligen stort antal bevarade. I vilken utsträckning dessa ting är av svensk tillverkning är dock osäkert.

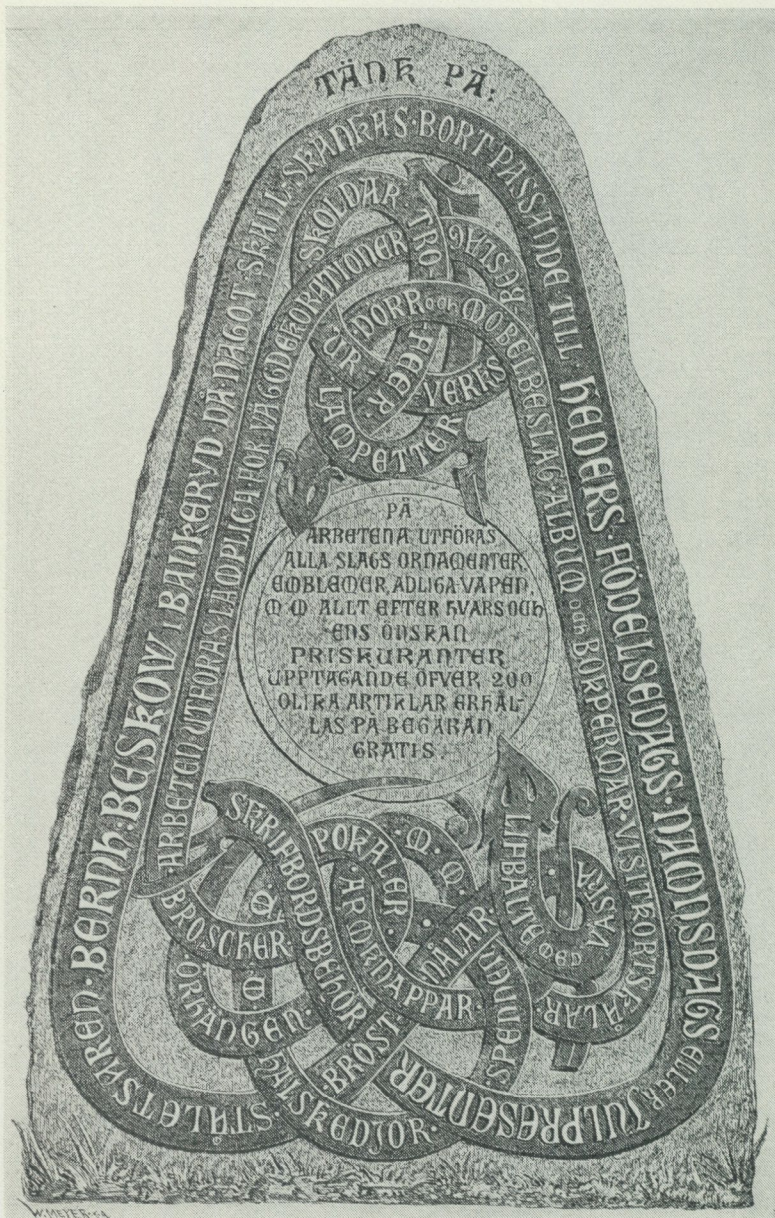
Alltifrån Rinmans tid hölls emellertid traditionen uppenbarligen levande i Eskilstuna ända fram till nästa blomstringsperiod, som började på 1870-talet. En ganska överraskande källa sprider ljus över denna. 1886 trycktes i Uppsala en av fil. dr Arvid Ahnfelt redigerad bok med den omfångsrika titeln *Sveriges Firmor och Män inom Handel, industri och konst jemte en del finska firmor. Handbok för kommersiella upplysningar, affärshistoriker och biografiska skildringar*.

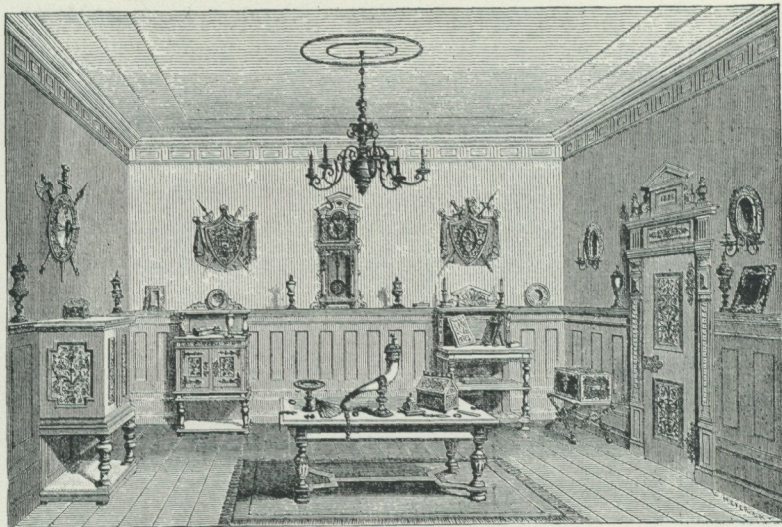
Det är en högst kuriös publikation, där vi möter konsten och tekniken lika intimt förknippade som i olofströmshornen, vilket påminner om hur betecknande denna konstsyn var för 1800-talet. Konstnären — dvs. den erkände akademiledamoten — räknades som en borgare bland alla andra samhällsnyttiga borgare. Men att finna Frans Wilhelm Odelmark placerad mellan Söderströms hattfabrik och Lidells vin- och delikatessmagasin är dock onekligen en smula chockerande. På samma sätt presenteras ståletsaren Bernhard Beskow av någon anledning mellan Drags fabriker i Norrköping och Nyléns juridiska byrå i Örebro. Sedan man väl hämtat sig från sin förvåning befinns det emellertid, att Beskow ägnas en högst innehållsrik biografi, illustrerad med här återgivna utställningsinteriör jämte det praktfulla reklamkortet på s. 202—203, som för tankarna till eskilstunafällknivarnas välkända drakslingsor.

I texten berättas att artisten Hjalmar Norrström redan i slutet av 1870-talet hade börjat förse damaskörerna i Eskilstuna med skisser till arbeten i ståletsning. Norrström var född i Eskilstuna och var son till en av stadens fabrikörer. Han hade studerat åren 1877—80 vid École des arts décoratifs i Paris, och man måste anta att det var i Frankrike som han inspirerats till sitt försök att friska upp hemstadens gamla konstslöjd. Han blev stålets-

Dryckeshorn och skrin av martinstål med etsad dekor, utförda resp. åren 1888 och 1894. Hornet är pressat och trycksvarvat vid Olofströms bruk och dekoren är utförd av Karl Andersson i Eskilstuna. Skrinet är gjort efter teckningar av artisten Hjalmar Norrström i Eskilstuna.

Utställningsinteriör från 1886 med arbeten i ståletsning av Bernhard Beskow. Lokalen var belägen i huset Hamngatan 8 i Stockholm. — Vidstående bild återger ståletsaren Bernhard Beskows reklamkort.

ningen trogen, och det eleganta lilla skrinet, som på sitt lock bär en av Norrström signerad bronsfigurin med årtalet 1894, är ett gott exempel på hans konstnärskaps höga nivå.

Efterföljaren Bernhard Beskow startade sin bana som materialbokhållare och ingenjör i Eskilstuna. 1878 började han enligt Ahnfeldts uppslagsbok på egen hand att lära sig etsa. Efter tre år tycks han ha börjat saluföra sina alster, och efter ytterligare något år började han tydligt utställa dem både på olika landsortsutställningar och i Stockholm. Interiören här ovan härrör från ett sådant framträdande i en butiklokal under adress Hamngatan 8 i Stockholm. Den ger en god uppfattning om det rikhaltiga sortiment som Beskow uppnått 1886. Hedersplatsen på bordet i rummet upptas just av ett dryckeshorn. Dryckeshornet intog också vid denna tid den centrala platsen bland raden av sejdlar och stop i majolika eller stengods på panelhyllan i otaliga borgerliga matsalar. Dess popularitet daterade sig från Götiska förbundets dagar. Allt sedan dess hade silversmederna tillverkat mer eller

mindre rikt ornerade horn, som antingen utfördes helt i silver eller utgjordes av kohorn i silverinfattningar. Ett horn av den senare typen, vars infattning är stämplad 1843 av Johan Selling i Arboga, ingår för övrigt i den gåva, som friherrinnan Maria Rappe överlämnat till museet under det gångna året.

Med tiden blev emellertid 1800-talets dryckeshorn alltmera dekorativa och allt oanvändbarare i den ursprungliga funktionen. De blev helt och hållet prydnadsföremål. Sannolikt kom de första i stål pressade hornen från Eskilstuna. Förmodligen är det dylika pjäser som Beskow först började etsa och gravera och som sedermera inspirerade Olofströms disponent G. W. Roman till det första försöket att pressa ett jättehorn av dittills osedda dimensioner ur Domnarvets mjuka martinstålplåt.

Det nyförvärvade hornet, som blott mäter 100 cm i längd, var möjligen ett av de första försöken. Den ganska klumpigt etsade och graverade renässansdekoren är signerad Karl Andersson i Eskilstuna. Men redan samma år lyckades man med sikte på utställningen i Köpenhamn få fram det första hornet i det större formatet som mätte hela 130 cm i längd. Nu anlidade man Bernhard Beskow för den konstnärliga utsmyckningen, som han gav den adekvatare formen av figurscener med vikingar omgivna av rika drakslingeornament. Till detta horn, som tillhör Stora Kopparbergs Bergslags AB i Falun, är Nordiska museets horn av år 1893, vilket ävenledes är signerat av Beskow, en replik.

EMBALLAGE

av *Arne Biörnstad*

I samband med en tillfällig utställning "Vara i omslag", som öppnades i Nordiska museet i maj 1960, har under året samlats emballage. Med emballage menas då höljen för varor, dels för transport, dels för detaljhandeln. Sammanlagt har hittills inkommit omkring 1 150 förpackningar av papp, papper, trä, glas, plåt,